

THE TRIAL FROM SPIRII HILL- THE FIRST ANTICOMMUNIST INTERVENTION OF THE ROMANIAN STATE

Georgiana Semenescu

Prof., PhD, "Constantin Brâncuși" University of Târgu-Jiu

Abstract: In late June 1921, after nearly a month and a half of investigation, Major Constantin Cernat, who dealt directly with the case and his trial, has concluded research on the congressmen, finding "that they were in close ties with central communist Moscow"

The debates of the process began on 23rd January 1922 after a long period of detention of those involved, for some of eight months, starting with their remand in May 1921. It was an extensive trial with high visibility in Romania and abroad, causing justice reactions but also some deeply subjective ones.

Keywords: trial, defendants, arrest, prosecution, lawyers.

La sfârșitul lui iunie 1921, după aproape o lună și jumătate de investigații, maiorul Constantin Cernat, care s-a ocupat nemijlocit de caz și de judecarea lui, a încheiat cercetările cu privire la congresiști, constatându-se "că ei erau în strânse legături cu centrul comunist din Moscova ..."¹

Dezbaterile procesului au început la 23 ianuarie 1922, după o perioadă îndelungă de detenție a celor implicați, pentru unii de opt luni, începând cu momentul arestului preventiv, în mai 1921. A fost un proces de amplă desfășurare și cu mare răsunset în societatea românească și peste hotare, provocând reacții justițiare, dar și unele profund subiective. Au fost aduși în fața instanței militare 271 de acuzați, cel mai mare număr de persoane judecate până atunci în România. Numărul martorilor propuși a ajuns, tot astfel, la peste 1000 – de asemenea premieră pentru justiția românească.

Acuzarea era reprezentată de maiorul Constantin Cernat, comisar regal al Consiliului de Război al Corpului II Armată, și căpitanul Cezar Caragea, raportor pe lângă același Consiliu de Război, aceștia fiind și cei care au întocmit "voluminoasa ordonanță de acuzare". Judecător de instrucție a fost desemnat colonelul Voiculescu.

Au existat două categorii de apărători: avocați desemnați din oficiu, toți militari, și avocați aleși, respectiv angajați. Îi menționăm aici, deocamdată pe cei desemnați din oficiu: căpitan Stelian Pănescu, locotenent Ioan Ursei, sublocotenent Nicolae Moruzi, căpitan I. Ferhat, căpitan Vlădescu, maior Mușcan, căpitan Teodorescu, Rusănescu, locotenent Pisculescu, locotenent C. Popescu.

În majoritate, avocații aleși, erau din Capitală, dar, din cauza numărului mare de acuzați și faptului că mulți fuseseră arestați și în alte localități, s-au adăugat avocați din Buzău, Focșani, Iași și Craiova. În aceste condiții, cei mai mulți au formulat cereri pentru studierea dosarului cauzei, care număra mai multe volume. Bunăoară, Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale Speciale Buzău făcea cunoscut Consiliului de Război al Corpului II Armată că, prin adresa nr. 313 din 13 ianuarie 1922, avocatul Pompiliu Ioanițescu luase la cunoștință că trebuia să studieze "dosarul 1718/921 privitor pe comuniști"², el fiind ales ca apărător al unora dintre inculpați.

¹ "Universul", anul XXXIX, nr. 136 din 20 iunie 1921, p. 7.

² A.N.I.C., fond 96, dosar 230, fila 15.

Adrese de acest fel au fost trimise de către unitățile poliției din orașele de proveniență ale avocaților aleși. Bunăoară, Consiliul de Război a primit de la Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale Speciale Focșani o adresă datată 16 ianuarie 1922 prin care se făcea dovada înmânării citațiilor pe numele avocaților Ioan P. Ioan și Șt. Graur pentru ca aceștia să se prezinte la grefa Consiliului de Război în vederea studierii dosarului. Se amintea că este vorba despre ”un material imens pentru descifrarea și analiza căruia se cere o muncă uriașă și un timp îndelungat.”³

Prin adrese trimise apărătorilor aleși, semnate de comisarul regal maior Constantin Cernat, Consiliul de Război al Corpului II Armată le făcea cunoscut că se puteau prezenta zilnic, începând cu 11 ianuarie, până la proces, între orele 8,00 și 20,00, la grefa Consiliului de Război, pentru a studia dosarele. Grefa se afla la sediul Regimentului 21 Infanterie ”vis-a-vis de Spitalul Militar <Regina Elisabeta>.”⁴ O astfel de adresă a fost primită și de avocatul Constantin Mille.

După ce s-a stabilit data începerii procesului, la începutul lunii ianuarie 1922, au fost date publicității procedurile care trebuiau să fie respectate în timpul ședințelor de judecată de către toți participanții: inculpații, aflați în arest sau în libertate, avocați, ziariști și public.

Comunicatul trimis spre publicare în legătură cu desfășurarea procesului prevedea următoarele: ”În vederea judecării procesului comuniștilor, ce va avea loc la 23 Ianuarie 1922, în localul cercului subofițerilor, s-au luat următoarele măsuri, de care trebuie să ia cunoștință și să se conforme acei ce doresc să asiste la debateri.

1. Oricine dorește să ia parte la debaterile acestui proces, pentru a putea pătrunde în sala de ședințe trebuie să ia pentru ziua în care dorește să asiste, cu o zi înainte un permis ce se eliberează dela Comandamentul Diviziei 4-a, serviciul de Stat Major, ..., între orele 10-12 în fiecare zi. Vor avea asupra lor și fotografia personală.

2. Acest permis de intrare în sala de ședință se eliberează ... numai în urma legitimației eliberată de Siguranța Generală a Statului.

3. Permisele se eliberează pentru fiecare zi deosebit, afară de avocații aleși de acuzați sau cei numiți din oficiu, cari vor căpăta permise permanente...

4. Permisele sunt personale și nu pot fi cesionate altor persoane...

5. Cu începere de la 23 Ianuarie 1922, ședințele încep de la ora 9 dimineața și se termină la ora 13.

6. D-nii avocați și publicul ce dorește să asiste la debateri este rugat a veni la ședință la ora 9. Cei ce vor veni mai târziu nu vor putea intra în sală.

7. Acuzații aflați în stare de libertate trebuie să vină la ora 8,30 dimineața în fiecare zi. Cei ce nu vor veni vor fi depuși.

8. La intrarea în sală toată lumea, fără excepție, va fi percheziționată.

9. Sala fiind prea mică, locurile sunt limitate atât pentru public, cât și pentru organele oficiale.

10. Sindicatul ziariștilor este rugat să desemneze cu adresă ... 4 ziariști însărcinați cu luarea notelor, care vor avea dreptul să asiste și să ia parte în tot timpul procesului.

11. Dosarele sunt depuse pentru studiere la dispoziția domnilor avocați la Consiliul de Război, între orele 8 dimineața până la 7 seara, până în ziua de 23 Ianuarie 1922.”⁵

³ Ibidem, fila 32.

⁴ Ibidem, fila 34.

⁵ ”Dimineața”, anul XIX, nr. 5493 din 22 ianuarie 1922, p. 4.

Potrivit aceluiași Comunicat, publicului i se cerea să respecte condițiile impuse și prezentate de autoritățile militare care organizau procesul. Evenimentele petrecute în cursul procesului aveau să demonstreze că rigorile impuse de autorități au fost, pe alocuri, exagerate, ceea ce a dăunat imaginii justiției și a dat posibilitate celor care se lamentau în legătură cu soarta comuniștilor arestați să considere că ”toată lumea poate participa la desbaterile procesului, dar nimeni n-are voie să asiste”⁶. Aceștia se plâneau că era imposibilă participarea zilnică la proces a unei persoane din cauza condițiilor cerute pentru obținerea permisului de intrare în sala de judecată, ceea ce afecta în primul rând familiile celor arestați.

Așa cum se anunțase, procesul a început la 23 ianuarie 1922. În urma citirii celor 250 de ordine de dare în judecată, a rezultat că toate cuprindeau aceeași acuzare: ”crimă contra siguranței statului fapt prevăzut și pedepsit de art. 53 Titlul II adițional Codul Justiției Militare”⁷ Citirea tuturor ordinelor de trimitere în judecată s-a întins de-a lungul primelor trei ședințe de judecată, răstimp în care niciunul dintre avocați nu a putut să ridice vreo excepție sau să intervină dintr-un motiv sau altul.

În presa vremii se estima că procesul va dura circa trei luni avându-se în vedere numărul mare de arestați și de martori care trebuiau să fie audiați. În realitate, dezbaterile au durat aproape cinci luni.

Spațiul în care avea să se desfășoare procesul nu era adecvat actului de justiție, fiind vorba despre sala Clubului subofițerilor din București amenajată în acest scop. Așa se face că acuzații au fost masați în două țarcuri, „cuști”, „2 despărțituri îngrădite una în dreapta și una în stânga” – cum relatea „Dimineața”⁸.

Având în vedere numărul mare de acuzați, în stare de arest sau în stare de libertate, apelul nominal dura aproape o oră.

Ședințele de judecată se desfășurau greoi din cauză că ordonanța de trimitere în judecată era voluminoasă. Bunăoară, în cea de a șasea zi a procesului, locotenentul Banu, unul dintre cei doi grefieri de ședință, încă mai continua citirea ordonanței, ajungând abia la pagina 162 din cele 250 de pagini ale ordonanței. Cei doi grefieri de ședință citeau alternativ textul acesteia. Treptat, atmosfera în sala de judecată s-a ameliorat, pătrunderea în sală făcându-se mai lejer decât în primele zile. Situația deținuților era însă grea, condițiile de detenție fiind din ce în ce mai dure. Mulți dintre ei erau bolnavi, slăbiți, iar unii anunțau că vor declanșa greva foamei. În unanimitate, cei închiși declarau că nu mai pot suporta regimul carceral, bătăile încasate de la gardieni, interzicerea oricărei legături cu apărătorii aleși sau numiți din oficiu, lipsa știrilor din exterior.

După ce ordonanța definitivă de dare în judecată, avea să fie citită în întregime, ea a fost prezentată, pe scurt, în limbile maghiară și rusă, pentru deținuții din Transilvania ”și de peste frontieră”, respectiv pentru cei din Basarabia.

Acuzarea, prin vocea comisarului regal maior Constantin Cernat, a cerut disjungerea procesului cu privire la cinci deținuți bolnavi de tuberculoză, care nu puteau fi prezenți în instanță, ceea ce s-a admis.

După câteva zile de la începerea procesului autoritățile nu au mai fost atât de rigide în privința respectării condițiilor pe care le-au impus inițial. În unele zile, din cauza rigorilor pe care trebuiau să le respecte, în primul rând obținerea permiselor de intrare, familiile unora dintre acuzați, soții și copii, nu au mai fost nevoite să aștepte în zăpadă și frig în fața clădirii unde se desfășura procesul.

⁶ Ibidem.

⁷ Idem, nr. 5495 din 25 ianuarie 1922, p. 4.

⁸ Ibidem.

Chiar în a doua zi a dezbaterilor, așa cum remarca ”Dimineața”: ”Măsurile severe și excepționale de pază luate în prima zi a procesului s-au mai atenuat. Nu au mai fost cordoane de soldați prin care avocații, ziariștii și publicul, care de altfel nu exista, să fie nevoiți a trece pînă să ajungă în sala de ședință. Ziariștii au putut pătrunde azi cu mai multă ușurință arătînd doar cărțile de redactori.”⁹

La 27 ianuarie 1922, Comandamentul Diviziei a IV-a trimitea presei un comunicat prin care anunța că la ședințele de judecată intrarea era liberă pentru persoanele care aveau asupra lor ”bilet de identitate sau fotografia vizată de Siguranță.”¹⁰ Avocaților li se permitea să ia legătura cu clienții lor arestați, în orice zi, între orele 15 și 16, la rîndul lor familiile acestora aveau permisiunea să-i viziteze duminica între 9 și 13, iar în fiecare zi să le aducă pachete.

În perioada de dinaintea începerii procesului, mai mulți inculpați au fost puși în libertate, ei avînd însă obligația să se prezinte la fiecare ședință de judecată sub sancțiunea arestării lor.

Prin avocații Dem. I. Dobrescu, Osvald Teodoreanu ș. a. apărarea a incriminat încălcarea mai multor drepturi ale acuzaților și avocaților lor în pregătirea apărării.

Ziarul ”Universul” scria că ”d. avocat Osvald Teodoreanu atrage atenția Consiliului [de Război] că avocații nu pot comunica cu acuzații pe cari îi apără și cere ca, în virtutea art. 87 din Codul Justiției Militare, să li se permită contactul neîntreput cu clienții, atît la închisoare, cât și în sala de judecată, căci altfel apărătorul nu-și poate împlini misiunea ce-i este încredințată, mai ales într-un proces ca acesta unde instrucția a fost atît de secretă și lungă, unde ordonanța este atît de voluminoasă și acuzațiunile atît de amestecate.”¹¹

Într-un memoriu din 4 februarie 1922, semnat de avocații Eliad Românul, Osvald Teodoreanu, Take Policrat, Stroescu Ploiești, C. C. Paraschivescu, Pompiliu Ioanițescu s-a solicitat ca discuțiile dintre avocați și clienții lor să nu mai fie supravegheate de polițiști și astfel să se poată pregăti apărarea fiecăruia. Comisarul regal Constantin Cernat, care fusese avocat, amintea apărării că nu este de competența lui să dispună asemenea măsuri, însă că acestea au fost luate de către autorități pentru siguranța statului. O altă cerere a avocaților se referea la respectarea dreptului la apărare, considerîndu-se că ”anumite fapte și acțiuni sunt scoase prin ordonanța definitivă din cadrul celor politice și sociale spre a fi încadrate în textele de drept penal. ... S-au confiscat inculpaților toate broșurile, cărțile, revistele și publicațiunile încă de la transportarea lor în închisoarea special amenajată pentru proces. Li s-a interzis pe toată durata procesului uzul acestor publicațiuni, ca și procurarea de altele noi, punîndu-i într-o inferioritate vădită față de acuzare ... A fost și este interzis tuturor inculpaților a da memorii scrise apărătorilor, memorii cuprinzătoare de apărarea lor, de modul și mijloacele de apărare ce înțeleg să administreze în cauză ...”¹² În continuare, apărătorii invocau dreptul de a vorbi în secret cu clienții lor, acest drept fiind consacrat chiar în timpul cercetării, conform art. 95 din Codul de procedură penală.

Prin același Osvald Teodoreanu, avocații apărării au adresat Consiliului de Război un protest față de pedepsele ”aplicate anticipativ” unor persoane încă necondamnate.

Mai multe rude ale deținuților, printre care soțiile lui Gheorghe Cristescu, Ilie Moscovici, Alexandru Dobrogeanu-Gherea ș.a., au fost în audiență la miniștrii de Interne, respectiv de Justiție pentru a deplînge asprimea regimului pe care cei arestați erau nevoiți să îl îndure: ”Li

⁹ Idem, nr. 5496 din 26 ianuarie 1922, p. 3.

¹⁰ Idem, nr. 5497 din 27 ianuarie 1922, p. 3.

¹¹ ”Universul”, anul XL, nr. 18 din 26 ianuarie 1922, p. 5.

¹² ”Dimineața”, anul XIX, nr. 5506 din 6 februarie 1922, p. 3

s-au luat flanelele și hainele groase; sunt îngrămădiți pe paturi comune, fără pături și fără așternuturi; li se dă o zeamă neagră de fasole etc.”¹³

În legătură și cu tratamentul din închisoare, acuzații comuniști, și nu de puține ori apărătorii lor, s-au adresat Consiliului de Război. Domnii Florescu și generalul Văitoianu au dat asigurări că vor interveni pentru a se respecta drepturile deținuților –scria ”Dimineața” - încât ”lucrurile să se schimbe în mai bine”.

În cea de a șasea zi a procesului, după ce toți acuzații au fost aduși în instanță pentru a audia citirea ordonanței de dare în judecată, avocatul Pompiliu Ioanițescu, în numele apărătorilor, a prezentat o cerere semnată de aceștia prin care se solicita regim decent pentru deținuții comuniști, respectarea drepturilor fundamentale, asistență medicală corespunzătoare având în vedere că mulți dintre aceștia erau suferinzi, slăbiți și făceau față din ce în ce mai greu regimului de detenție. ”Prevenții se plâng că sunt supuși în arestul militar la un tratament sever. Ei au fost tunși militărește. Ei sunt trimiși la carceră. Ei suferă rele tratamente. Cerem ca acest regim neîngăduit nici de legi nici de interesul cel mai superior al justiției, chiar al justiției speciale, să înceteze și să nu se mai urmărească prin aceste mijloace demoralizarea și îmbolnăvirea nevinovaților spre a nu-și putea prezenta apărările la interogatoriile ce li se vor lua și la instrucția ce se va face.”¹⁴

Până la începerea efectivă a audierii acuzaților și pe parcursul desfășurării procesului, au existat momente de haos și de tensiune între acuzare și apărare, între completul de judecată și apărare, respectiv acuzați ori între acuzare și martori. Numărul mare de acuzați și învinuirile ce li se aduceau acestora - activitate comunistă clandestină și difuzarea de manifeste incendiare, atentatul terorist de la Senat, spionaj în favoarea Rusiei bolșevice - au făcut ca procesul să fie greu de stăpânit și să fie presărat cu nenumărate incidente.

Un astfel de incident, urmat de confruntări între avocați și comisarul regal, s-a produs în momentul în care acesta a pus ”la dispoziția apărării un dosar al lui Max Goldstein din 1919 în care se vede că d. Paraschivescu ar fi avut relații cu Max Goldstein în calitate de avocat”¹⁵. În aceeași ședință de judecată a mai răbufnit un astfel de incident, al cărui protagonist a fost de această dată Eliad Românul, în calitate de comisar regal în problema propagandei printre soldații de la Cotroceni.

După depășirea mai multor termene de judecată, au început disjungerile comuniste – necomuniste, dar nu pentru că apărarea reușise să convingă Consiliul de Război, ci pentru că mai mulți deținuți s-au îmbolnăvit, în special de tuberculoză, nemaiputându-se prezenta în fața instanței.

În replică la acuzațiile comisarului regal, avocații apărării au cerut președintelui completului de judecată să li se permită să asigure apărarea clienților lor expunând ideile și opiniile acestora. Ei încercau, în acest fel, să argumenteze că propagarea tezelor comuniste nu înseamnă luptă antinațională, că din contra, comuniștii urmăreau să apere țara și să susțină drepturile mediilor muncitoare.

În pledoaria sa, avocatul Basile Sepeanu, simplificând lucrurile și ascunzându-le, opina că ”Distrușgerea unei idei nu se poate face printr-un proces ca cel de astăzi. Ideile nu pot fi distruse.”¹⁶ El îl invoca pe ”reformatorul Luther ca argument. Acesta când a început propaganda ideilor lui, a fost persecutat, el și discipolii lui; la aceste persecuții el a răspuns cu următoarele cuvinte care vor rămâne istorice: Dacă ideile mele sunt rele atunci ele vor cădea

¹³ Idem, nr. 5500 din 30 ianuarie 1922, p. 3.

¹⁴ Idem, nr. 5503 din 3 februarie 1922, p. 3.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

prin ele înșile, dacă ele însă reprezintă adevărul, nici o putere din lume nu le va putea stăvili.”¹⁷

Paralel cu desfășurarea procesului, ziarele publicau candidaturile socialiste pentru alegerile parlamentare din martie 1922, printre acestea regăsindu-se și numele unor deținuți de la Jilava. Astfel, pe lista candidaturilor din județul Ilfov depusă la Tribunalul Ilfov îi regăsim pe Gheorghe Cristescu, Mihail Cruceanu, Constantin Mănescu, Gheorghe Niculescu-Mizil ș. a.

La Tribunalul Iași, pe lista candidaturilor socialiste figurau: Gheorghe Petrescu-Ghempet, Petre Constantinescu-Iași, Ilie Moscovici și alții, iar la Chișinău urmau să candideze, printre alții: Gheorghe Cristescu și Mihail Macavei.

După terminarea pledoariilor, atât ale apărării, cât și ale acuzării, în ceea ce privește disjungerea procesului ”comuniștilor și necomuniștilor”, Consiliul de Război analizând cele zece zile de dezbateri cu privire la problema disjungerii, a respins ”cu majoritate de voturi după numai 20 de minute de deliberări, atât incidentul de disjungere cât și cel de competență, hotărând să dea procesului cursul său normal.”

La 12 februarie 1922, în cea de a 17-a zi de ședință, a început audierea deținuților. Primul a fost Gheorghe Cristescu, care s-a prezentat în fața Consiliului de Război cu obișnuita lui cravată roșie. El a atacat, încă de la început, acuzația principală care se aducea comuniștilor, că ”Noi, comuniștii, nu dărmăm o construcție socială ... Suntem acuzați că voim aducerea inamicului în țară. Desfid să se facă dovada pentru un singur cuvânt în acest sens.”¹⁸ Declarația urmează aceleași susțineri pe care le regăsim și în interogatoriul luat de autorități liderului comunist la 13 iunie 1921, în timpul instrucției, și în care acesta a afirmat că niciodată nu a încurajat teroarea și violența pentru a-și împărtăși ideile, ”pentru a-și ajunge scopul”. Din contră, el a amintit că, în 1909 atunci când aflase despre pregătirea unui atentat împotriva Regelui Carol¹⁹, a intervenit pentru a-l împiedica.

Instanța l-a lăsat să-și expună opiniile, să respingă punctual învinuirile ce i se aduceau și să-și probeze nevinovăția. ”Sunt acuzat că am insultat Coroana. Sunt republican, însă niciodată nu am vorbit contra Regelui, pentru că nu omul mă interesează, ci principiul.”²⁰

Ca și ceilalți congresiști, Gheorghe Cristescu și-a exprimat nedumerirea în legătură cu arestările din mai 1921, când, de fapt, exista aprobarea autorităților pentru ținerea Congresului, pentru ca apoi aceleași autorități să dispună arestarea congresiștilor. El a relatat discuțiile pe care le-a avut înainte de Congres cu ministrul Constantin Argetoianu și cu prefectul Poliției Capitalei, cei care autorizaseră întrunirea Congresului pentru afilierea la Internaționala a III-a Comunistă, acestora adăugându-li-se autorizarea formală a Congresului de către comandantul Corpului II Armată.

”Mai sunt acuzat ... că aș fi avut relațiuni cu Rusia – a mai spus Cristescu. Am avut legături sindicale cu multe internaționale ... O singură dată am luat contact mai de aproape cu Rusia, dar cu pașaport în regulă și autorizațiune specială. La congresul Internaționalei a III-a n-am asistat însă, căci am venit după terminarea lui.”²¹

Declarația lui Cristescu, așteptată cu un interes aparte de către autorități prin prisma poziției pe care acesta o avea în rândul socialiștilor-comuniști, fiind liderul recunoscut al acestora, a produs emoție și rumoare printre cei care asistau la proces: avocați, ziariști și familiile deținuților.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Idem, nr. 5510 din 12 februarie 1922, p. 4.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ ”Universul”, anul XL, nr. 32 din 12 februarie 1922, p. 3.

După ce Cristescu a fost lăsat să spună tot ce avea de spus, Consiliul de Război a dispus suspendarea pentru câteva minute a ședinței de judecată. La reluare, comisarul regal i-a pus lui Gheorghe Cristescu întrebări vizând organizația centrală a partidului, organizațiile sindicale, corespondența dintre anumiți conducători ai partidului. Întrebările au provocat intervenția unora dintre avocați, nemulțumiți de conținutul acestor întrebări, care nu aveau legătură cu cauza.

Interogarea lui Gheorghe Cristescu a continuat și în cea de a 19-a ședință a procesului. De această dată, celui interogată i s-au pus întrebări despre activitatea sindicală, despre scrisorile primite în calitate de deputat, aspecte care însă nu ar fi putut constitui fapte penale. Apoi s-a trecut la întrebări vizând activitatea sa în Rusia Sovietică, legăturile pe care le avea cu dr. Christian Racovski, refugiat în Rusia Sovietică, unde a deținut funcții înalte în partid și în Stat. Cristescu a reafirmat că nu a încheiat niciun aranjament la Moscova. La finalul interogatoriului el a prezentat Consiliului de Război o listă cu numele "a diferitelor persoane cari nu erau decît simpli agenți provocatori și agenți ai Siguranței Generale cari se strecurase în mișcarea muncitorească, făcînd propagandă socialistă extremistă."²² Cu aceasta interogatoriul luat lui Gheorghe Cristescu s-a încheiat.

Timp de aproximativ 50 de zile în care au avut loc ședințe de judecată au continuat interogatoriile acuzaților, întrerupte de intervențiile comisarului regal, respectiv ale avocaților apărării, discuțiile degenerând de multe ori întrucât acuzații încercau să respingă ca neadevărate învinuirile acuzării.

Interogatoriul luat lui Dobrogeanu-Gherea a fost la fel de incitant ca și cel luat lui Gheorghe Cristescu, cei doi fiind figuri exponențiale pentru începuturile comunismului în România. Ambii aveau aceleași convingeri politice, fuseseră deputați, membri ai delegației socialiștilor români în Rusia Sovietică în vara anului 1920 și s-au pronunțat prin vot pentru afilierea fără rezerve la Internaționala a III-a Comunistă. Ca și Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea a susținut legalitatea acțiunilor și opiniilor politice pe care le împărtășea, a respins învinuirea adusă comuniștilor că ar fi încheiat un angajament în Rusia Sovietică. El detesta violența, pe care afirma că e străină comunismului. De precizat că Dobrogeanu-Gherea a declarat greva foamei de mai multe ori în timpul detenției, protestând față de regimul carceral extrem de dur sau față de comportarea personalului din sistemul penitenciar. "Făcându-i-se o percheziție la închisoare după ce fusese vizitat de soția sa - scria "Universul" - i s-au confiscat notițele ce le avea făcute în vederea apărării sale..."²³

La termenul din 16 februarie 1922, când au fost audiați Dumitru Grofu și Gheorghe Niculescu-Mizil, avocatul Take Policrat a semnalat Consiliului de Război că "de peste 30 de ore toți acuzații sunt în greva foamei. Această grevă au hotărât-o în urma unei grele apăsări, de o cruzime neînchipuită ce se întrebunțează la închisoarea militară contra lor."²⁴ Era pentru prima dată când o parte dintre acuzați anunțau că intră în greva foamei în semn de protest față de regimul din închisori.

Deoarece acuzații care intraseră în greva foamei continuau să-și susțină revendicările vizând desființarea carcerii, a legării în lanțuri și a bătăii, menținerea unei legături "directe și necontrolate" cu avocații pentru a-și putea pregăti apărarea, respectiv cu familiile, dreptul de a primi presă, reprezentanți ai Ministerelor de Interne și de Război au inspectat închisorile militare pentru a se convinge de condițiile pe care deținuții le incriminau. O comisie condusă de comisarul regal Constantin Cernat, și o alta condusă de secretarul general al Ministerului

²² "Dimineața", anul XIX, nr. 5511 din 13 februarie 1922, p. 7.

²³ "Universul", anul XL, nr. 43 din 25 februarie 1922, p. 3.

²⁴ "Dimineața", anul XIX, nr. 5513 din 16 februarie 1922, p. 20.

de Interne, Richard Franasovici, au făcut anchete în aceste închisori, fără însă a prezenta prea curând constatările lor.

În februarie 1922, "Dimineața" publica pe prima pagină, sub titlul *Să înceteze teroarea*, un articol care conținea un mesaj din partea lui Take Policrat, avocat al apărării, precum și o relatare despre protestul unui grup de 30 de avocați, în frunte cu decanul Baroului Ilfov, Dem. I. Dobrescu. Ei se întruniseră pentru a evalua posibilitățile de acțiune vizând "ameliorarea stărei celor 200 de acuzați din procesul comuniștilor, care de 6 zile sunt în greva foamei."²⁵ Avocații Take Policrat și Vasilescu Nottara s-au prezentat la primul-ministru, Ion I. C. Brătianu, căruia i-au adus la cunoștință faptul că deținuții erau ținuti în lanțuri, bătuți și bruscați, ceea ce a determinat declararea grevei foamei. Răspunsul prim-ministrului nu a fost unul pe placul avocaților. Ion I. C. Brătianu nu s-a arătat impresionat de faptul că deținuții comuniști se aflau în greva foamei, că, "Prin însuși faptul închisorei, acuzatul este supus unei maltratări, de aceea eu nu înțeleg ca să li se aplice alte neomenii." Și totuși, prim-ministrul a fost de acord cu numirea unei comisii pentru a se face o anchetă la închisoarea militară. În urma declarării grevei și a înrăutățirii stării de sănătate a acuzaților, prezența acestora în fața Consiliului de Război la termenele de judecată era una mai mult decât anevoioasă. Ei abia mai puteau merge și se sprijineau unii de alții pentru a ajunge la țarcuri.

A fost necesar astfel, ca un lot de 38 de persoane, printre care Ilie Moscovici, Mihail Cruceanu, Andrei Ionescu, Constantin Popovici, Lazăr Măglașu, Ioan Elena, Constantin Gheorghian să fie puși în libertate. Ei trebuiau să se prezinte la toate termenele de judecată și să se așeze în ultimul țarc, destinat special acuzaților judecați în stare de libertate.

În urma demersurilor apărării și ale familiilor acuzaților, la închisoarea Jilava s-au deplasat generalul Davidoglu, comandantul Diviziei a 4-a și generalul Mărgineanu, comandantul Corpul II Armată, care, ascultând "doleanțele" acuzaților, "le-au promis să le satisfacă cererile..."²⁶, ceea ce în mare parte, s-a și întâmplat, astfel încât greva foamei a încetat.

În cea de a 27-a zi procesului, la termenul din data de 26 februarie 1922, a fost interogat Ilie Moscovici, o figură importantă a mișcării socialiste, aflat în libertate. Interogatoriul a fost, la rândul lui, un moment semnificativ al procesului având în vedere poziția politică și atitudinea adoptate de acesta față de întreg cursul transformărilor petrecute în interiorul Partidului Socialist. Deși declara că rămâne în continuare socialist, el l-a caracterizat elogios pe omul Gheorghe Cristescu, cât și pe politicianul Gheorghe Cristescu, pe care nu-l considera "un terorist", după cum – susținea el - nici tezele comuniste ale Internaționalei a III-a "nu indică terorismul ca mijloc de luptă."²⁷ Moscovici considera "că nu este dat în judecată nici pentru ideile ce împărtășește, nici pentru faptele ce ar fi comis"²⁸ și că "La început mi s-au adus unele acuzații, apoi altele. În cele din urmă d. comisar regal s-a simțit obligat să renunțe la multe din ele și să mă facă responsabil de răspundere morală."²⁹

În cadrul aceleiași ședințe de judecată, instanța i-a mai interogat pe David Fabian, fost redactor la "Socialismul" și membru al delegației socialiștilor români în Rusia, Gh. M. Vasilescu-Vasia, militant socialist, fost administrator al librăriei socialiste, și Constantin Popovici, fost secretar general al Comisiei Generale a Sindicatelor și membru al aceleiași delegații, care s-a deplasat în Rusia în 1920.

²⁵ Idem, nr. 5515 din 18 februarie 1922, p. 1.

²⁶ "Dimineața", anul XIX, nr. 5516 din 19 februarie 1922, p. 3.

²⁷ "Dimineața", anul XIX, nr. 5522 din 25 februarie 1922, p. 3.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

Acesta din urmă a respins învinuirile care i se aduceau și a afirmat că ”unicul scop al partidului socialist român este organizarea și morală, economică și culturală a muncitorimei din țară.”³⁰

Acuzarea, prin comisarul regal, a încercat să-l determine, prin întrebări insistente și repetate, să recunoască faptele consemnate în ordonanța definitivă. Din cauza atitudinii lui în sala de judecată, nu de puține ori a stârnit polemici atât cu avocații apărării, cât și cu acuzații.

O declarație mult așteptată a fost dată de acuzatul dr. Eugen Rozvan, militant comunist clujean. Prin afirmațiile lui și prin întrebările care i-au fost puse, Rozvan a încercat, ca și ceilalți acuzați deja interogați, să-și descrie activitatea politică în cadrul Partidului Socialist din Ardeal, legăturile acestui partid cu sindicatele, precum și cu socialiștii din Vechiul Regat. Ca membru al amintitei delegații a socialiștilor români în Rusia, ”a fost trimis la Moscova de către partidul din Ardeal, nu de cel din Vechiul Regat.”³¹ El recunoștea că are convingeri comuniste, ca și alți acuzați, că nu se ferește să le afirme. Or, învinuirile ce i se aduceau și care erau cuprinse în ordonanța acuzării se refereau exclusiv la ideile lui. A solicitat chiar o confruntare cu Ilie Moscovici, probă că Partidul Socialist din Ardeal nu era subordonat sub niciun aspect celui din Vechiul Regat, nefiind ”unit cu mișcarea de la Centru”. Acesta a fost un reper important atât pentru instanța de judecată, cât și pentru acuzați.

La termenul din 23 martie 1922, în cea de a 49-a zi a procesului a fost interogat Boris Ștefanov. Deși acuzatul a solicitat amânarea interogării sale pe motiv că avocatul ales lipsește, instanța a ignorat acest fapt invocând în mod legal de către acuzat și utilizat în practica judiciară. Ștefanov și-a prezentat activitatea socialistă desfășurată în Cadrilater, mărturisind că, în satul natal, ”s-a îngrijit de organizarea unor cercuri culturale. ... În această propagandă a tradus broșura Ce vor socialiștii români! a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea.”³² El aprecia că și-a desfășurat în mod legal demersul politic, că nu de puține ori s-a întâlnit cu alegătorii săi, le-a prezentat activitatea parlamentară și opiniile sale, având acceptul autorităților locale. De aceea, el nu înțelegea ce învinuiri i se puteau aduce astfel încât să fie dispusă arestarea lui.

Apoi a reprodus din referatul comisarului regal una dintre învinuirile care i se aduceau, anume că: ”Boris Ștefanov nu poate fi pus în libertate, deoarece este comunist convins”³³ și a replicat că aceasta nu poate fi o învinuire, ci doar o opinie. El a mai spus că detestă violența, că proletariatul se va impune prin ”organizarea muncitorimii.”

Pe baza celor rezultate din interogării și din desfășurarea procesului, autoritățile au luat noi măsuri coercitive împotriva Partidului Socialist-Comunist.

După interogarea autorului principal al atentatului, Max Goldstein și a complicilor lui, Consiliul de Război a trecut la audierea martorilor acuzării, deși nu se terminase interogarea tuturor acuzaților. Până la sfârșitul lunii martie 1922 au fost interogați aproape 100 din cei circa 300 de acuzați.

Ziarul ”Dimineața” a publicat la începutul lunii aprilie 1922 un protest al socialiștilor-comuniști români față de interzicerea întrunirilor lor, protest adresat ministrului de Interne, generalul Arthur Văitoianu. Conducerea provizorie a partidului socialist-comunist din România a fost înștiințată în mod oficial de către autorități, respectiv de către prefectul Poliției Capitalei, că în numele și din ordinul Ministerului de Interne, ”Partidului Socialist Comunist îi este interzisă, pînă la noi dispozițiuni, ținerea de întruniri publice și de adunări generale, reglementare a vieții interne de partid”³⁴. În schimb, ”celelalte partide, inclusiv

³⁰ Idem, nr. 5524 din 27 februarie 1922, p. 3.

³¹ Idem, nr. 5525 din 1 martie 1922, p. 5.

³² Idem, nr. 5544 din 23 martie 1922, p. 2.

³³ Ibidem.

³⁴ Idem, nr. 5553 din 8 aprilie 1922, p. 5.

partidul socialist, vor continua să beneficieze de libertatea neîngrădită a întrunirilor.” Protestul era semnat din partea Comitetului Executiv al Partidului Socialist-Comunist din România de Gheorghe Tănase, Marcel Pauker, Nicolae Simulescu-Militaru și Constantin Ivănuș.